

המפגש ה-34 של החוג הישראלי לבלשנות ע"ש חיים רוזן

אוניברסיטת תל אביב, בניין גילמן חדר 496
יום שלישי, כ"ח בשבט תשע"ח, 13 בפברואר 2018

	התכנסות והרשמה	10:00-9:30
מילות פתיחה / פרופ' אייל זיסר, סגן הרקטור, פרופ' חוה בת-זאב שילדקרוט, נשיאת הארגון		10:15-10:00
מושב ראשון / יו"ר קרן דובנוב		11:45-10:15
רותי ברדנשטיין / הדיאכרוניקה של השפה 'קצת לאורך ההיסטוריה של העברית' רבקה שמש-ריסקין / טיעוני הקל וחומר בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה ובתוספתא ורה אגרנובסקי / מה לבש נחום חגזר ומה קיטר אפרים מרגלית? מילוי חוסרים לשוניים בתקופת התחייה באמצעות שאילה מרוסית - דרכו של אורי ניסן גנסין		
		12:00-11:45
מושב שני / יו"ר מלכה מוצ'ניק		13:00-12:00
נמרוד שתיל / על הבחנות קטגוריאליות ודקדוקיות בהרכבי סמיכות בלשון המדוברת ובלשון הצ'ט תמר סוברן ושמואל בולוצקי / כלבלבים, אהבהבים, קטנטונת ולבנבונת: הלקסיקון המנטלי וסוכניו - מבט מן המשקלים המכפילים		
	הפסקת צהריים	14:00-13:00
אסיפה שנתית / דו"ח כספי וקביעת מקום הכנסים הבאים		14:30-14:00
מושב שלישי / יו"ר ארנה פלג		16:00-14:30
אנה ענבר / צייני רשימה בעברית מדוברת בת זמננו דני כלב / הפוסטריור ההיסטורי - קווים לדמותו ומקורותיו ההיסטוריים ישראלה בקר ורחל גיורא / על פרשנות סרקסטית דיפולקטית		
		16:30-16:00
מושב רביעי: יו"ר לאה סביצקי		18:30-16:30
מאיה פרוכטמן / מעזרא המפונק ועד יואש החלש כמו קש של ע' הלל: מה צריך לאכול ומה קורה לילדים רעים בעבר ובהווה עיוני לשון, סגנון ומסר בכמה דגמים של "הושע הפרוע" איתמר שץ, אוון-גרי כהן ואותי בת-אל / למידה סלקטיבית ומבוססת טעויות ברכישת פונולוגיה של שפת אם ליאור לקס / רב-קטגוריאליות ורב-משמעות: בין עברית לערבית, בין הלקסיקון לתחביר רותה שטרן / החודש העבר, השנה העברה - יצירתו ופליטתו של מבנה תחבירי חריג		

דמי חבר: 80 ש"ח (לגמלאים 60 ש"ח, לסטודנטים 40 ש"ח). התשלום חל על כל המשתתפים, מרצים כאורחים

רצוי להרשם מראש אצל אביב אמית בכתובת: avivam@post.tau.ac.il

הועדה המארגנת / פרופ' חוה בת-זאב שילדקרוט, ד"ר אביב אמית, ד"ר קרן דובנוב

<http://www.israling.org>

המפגש ה- 34 של החוג הישראלי לבלשנות ע"ש חיים רוזן

רשימת משתתפים

שם משפחה ושם פרטי	שיוך מוסדי
אגרנובסקי ורה	האוניברסיטה העברית בירושלים
אמית אביב	אוניברסיטת תל אביב
בולוצקי שמואל	אוניברסיטת אמהרסט מסצ'וסטס
בקר ישראלה	אוניברסיטת תל אביב
ברדנשטיין רותי	אוניברסיטת תל אביב
בת-אל אותי	אוניברסיטת תל אביב
בת-זאב שילדקרוט חוה	אוניברסיטת תל אביב
גיורא רחל	אוניברסיטת תל אביב
דובנוב קרן	המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין האקדמיה ללשון העברית
כהן אוון-גרי	אוניברסיטת תל אביב
כלב דני	אוניברסיטת תל אביב
לקס ליאור	אוניברסיטת בר-אילן
מוצ'ניק מלכה	אוניברסיטת בר-אילן
סביצקי לאה	האוניברסיטה העברית בירושלים
סוברן תמר	אוניברסיטת תל אביב
ענבר אנה	אוניברסיטת תל אביב
פלג ארנה	אוניברסיטת תל אביב
פרוכטמן מאיה	אוניברסיטת בר-אילן
שטרן רות	האוניברסיטה העברית בירושלים האקדמיה ללשון העברית
שמש-ריסקין רבקה	אוניברסיטת בר-אילן
שץ איתמר	אוניברסיטת תל אביב
שתיל נמרוד	המכללה האקדמית צפת

הדיאכרוניקה של השפה: קצת לאורך ההיסטוריה של העברית

רותי ברדנשטיין

המענה לשאלה כיצד יש לחקור שפה, גם כזו שחיותה מצויה בתקופות מסוימות בכתיבתה בלבד (כפי שעולה מהתפתחויות לשוניות בתקופותיה השונות של העברית), מצוי במחקר המתמקד בשני עניינים:

1. השינויים הפונקציונאליים (הפרגמטיים-תחביריים) של מילים בתקופות השונות.

2. המניע לשינויים בלשון בכל תקופה נידונה.

אנו נטען כי גם בשפה שחיותה היא בכתיבתה, בדומה לשימוש בלשון ציורית, כוללת תהליכי 'ניוד' פרגמטיים (גיוס מילה המשמשת בפונקציה א' לשימושה בפונקציה ב').

כמו כן, אנו נטען כי המחקר הדיאכרוני של הלשון הניתן לשפה כתובה אינו שונה בהרבה מזה הניתן לשפה המדוברת. ניתוח דיאכרוני באשר הוא - עליו להיות **איטי ומונע פרגמטי**.

במחקר זה נבחן את קצת, במחקר איטי ומונע פרגמטי לאורך ההיסטוריה של העברית, החל ממקור המילה (קצה) במקרא (דוג' 1), דרך היקריותה הראשונות כצירוף יחס (מקצת) במשנה (דוג' 2), בתלמוד הבבלי והירושלמי (דוג' 3), במאה ה-18 כתואר פועל עצמאי (דוג' 4) וכלה בשימושה לאחר תחיית השפה העברית (דוג' 5) ובעברית המודרנית, שבה קצת משמשת בתפקידים שונים כגון תפקודה ככמת המאיץ כמויות שאינן בהכרח כמויות קטנות ('a some-like operator') כמו בדוגמה (7), ובעיקר (63% מהמקרים) ככלי לריכוך מבע (דוג' 8-10), גם של תארים 'אבסולוטיים', כגון הביטוי 'קצת בלתי אפשרי' (דוג' 8), וכחלק מהקונסטרוקציה (גולדברג 1995) קצת הרבה (דוג' 9-10)¹.

אנו נציע ניתוח דיאכרוני המעיד על השינויים הפונקציונאליים של קצת בתקופות השונות וביניהן תקופות חיותה של העברית כשפת כתיבה בלבד. ניתוח זה יכול גם שינויים פרזודיים - אנו נבחן את קצת המוטעמת בתחילת דרכה לעומת קצת שאינה מוטעמת, המתפקדת בתפקידים שונים בעברית בת זמננו. בנוסף, אנו נדון במונעות הפרגמטית שהשפיעה על השינויים בלשון בכל תקופה נידונה, ונתמוך בטענה כי שינוי לשוני של מילים (שינוי מונע פרגמטי היוצר פוליסמיות) אינו מתבטא בשפה מדוברת בלבד, אלא עשוי להתבטא גם בתקופות השפה שכל חיותה היא בכתיבתה.

לבסוף, נשווה בין קצת העברית למקבילותיה - *a bit/ a little* באנגלית ובשפות אחרות:

(1) מאַלְהִי העִמִּים, אֲשֶׁר סְבִיבֵתֵיכֶם, הַקְּרִבִּים אֵלַי, אוּ הַרְחֵקִים מִמֶּנִּי--מִקְצֵה הָאָרֶץ, וְעַד-קְצֵה הָאָרֶץ [דברים, יג', ח]

(2) רחל שילדה כמין עז, ועז שילדה כמין רחל--פטור מן הבכורה; ואם יש בו **מקצת** סימני, חייב [מסכת בכורות ב,ה]

(3) והקטורת והלבונה והגחלים שאם נגע טבול יום במקצתן פסל את כולן [תלמוד בבלי, יומא, ה, דף מח, א גמרא]

(4) והוא דומה **קצת** למה שאמרו [שלמה פפנהיים, 1784]

(5) שעון הקיר, המקולקל **קצת**, מטקטק במהירות מעוררת שחוק [יוסף חיים ברנר, 1903]

¹ גושן-גוטשטיין (2006), עמ' 166-167, דן בשימושה התחביריים של **קצת** ומציין כי **קצת** ו-**מקצת** משמשים כתרגומי "בעץ" במובן **אחד ואחדים** ועל תופעה זו הצביעו מהדירים וחוקרים לפניו.

(6) **קצת** כאב ברום הבטן, מתחת לצלעות, אבל **רק קצת** [פורום הריון ולידה, 23.5.12, <http://www.tapuz.co.il/forums/viewmsg/110/161883228>]

(7) אבא, בוא תשב, אטגן לנו **קצת** אורז [דודי כליפא, 10.7.12 <http://beygale.co.il/2012/07/10>]

(8) המשימה הזו היא **קצת** בלתי אפשרית [ברדנשטיין, 2005]

(9) **קצת הרבה** מבין [<http://www.inn.co.il/Forum/Forum.aspx/t590592>]

(10) אני קצת מבולבלת. **קצת הרבה** [http://forum.lametayel.co.il/forum_msg/goto-3928758]

רשימת מקורות:

גושן-גוטשטיין, מ'. (2006). *תחבירה ומילונה של הלשון העברית שבתחום השפעתה של הערבית*. ירושלים: מכון בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח והאוניברסיטה העברית.

Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago press.

טיעוני הקל וחומר בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה ובתוספתא

רבקה שמש-ריסקין

טיעוני הקל וחומר שייכים לרטוריקה הטיעונית-לוגית, ומצויים בשפות שונות בכלל, ובעברית על כל רבדיה בפרט.

מחקר על שיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה שערכתי הראה, כי טיעוני הקל וחומר הם אמצעי רטורי בולט: בשיחות אלה נמצאו 70 טיעוני קל וחומר, המופיעים בכחמישית מחילופי הדברים בשיחות. כמחצית מן הטיעונים הללו מופיעים בשני החלקים של חילופי הדברים בשיחות, כלומר הן בדברי המוען הן בתגובת הנמען. רוב טיעוני הקל וחומר נטענים על ידי חכם יחיד (61% מהם), כרבע מהם נטענים על ידי חכמים המכונים "אמרו לו", והיתר – על ידי קבוצות מידיינים, כגון בית הלל ובית שמאי.

הרצאה זו תעסוק בטיעוני הקל וחומר בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה מבחינת השיח ומבחינת התחביר.

תחילה יתוארו שני מאפייני שיח של טיעוני הקל וחומר בשיחות במשנה: (1) מרכיבים הקודמים לטיעונים שנועדו לחיזוק דעתו של המידיין (הצהרה לגבי הטיעון, הבהרת עיקרון לגבי והצגת הדמיון בין הפרטים המוצגים בו); (2) תגובות לטיעוני הקל וחומר מצד המידיין השני (הבהרת עיקרון לגבי טיעון הקל וחומר ותגובה שלילית או מסויגת לגבי הטיעון).

לאחר מכן יידונו התבניות התחביריות של טיעוני הקל וחומר בשיחות במשנה. במחקר על לשון חכמים אزر (תשנ"א) עסק בתבניות התחביריות של משפטי קל וחומר במשנה, ובישקו (תשס"ח) עסקה בשימוש הרטורי בקל וחומר בסדר נזיקין.

בהרצאה יוצגו שבע התבניות התחביריות של טיעוני הקל וחומר, שחמש מהן מוזכרות במאמרו של אزر, ויידונו ארבע התבניות שנמצאו בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה (הקיצורים בהצגת התבניות: מ = משפט, צ"ש = צירוף שמני):

$$1. \text{'(מה) אם' + מ + 1מ + 2מ}$$

$$2. \text{'(ו)מה אם' + מ + 1מ + 'אינו דין' + 'ש'-מ-2}$$

$$3. \text{'מה אם' + מ + 1מ + 'אף' + 2מ}$$

$$4. \text{לא, אם אמרת/אמרתם ב'צ"ש + 1מ + 'ש'+מ + 'תאמר/תאמרו ב'צ"ש + 2ש + 'ש'+מ}$$

כשליש מטיעוני הקל וחומר בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה אינם נכללים בדגמים המוצגים במאמרו של אزر, אלא מופיעות בהן שתי תבניות: תבנית 4 לעיל, המופיעה ב-30% מטיעוני הקל וחומר בשיחות שבמשנה, ומשמשת לדחיית טיעון קל וחומר; וכן התבנית הלא שכיחה להעלאת טיעון קל וחומר 'שמעתי/שמענו ב'צ"ש + 'ש'+מ + 'ורואה אני' / רואים אנו שהדברים קל וחומר'.

בסוף ההרצאה תוצג השוואה ראשונית בין הממצאים שעלו מתיאור טיעוני הקל וחומר בשיחות המשא ומתן ההלכתי במשנה, לבין ממצאים לגבי טיעונים אלה בתוספתא.

רשימת מקורות:

אזר, מ'. (תשנ"א). "משפטי הקל וחומר במשנה". בתוך ספר זיכרון לנ"ה טור-סיני, בעריכת י' ינאי. ירושלים: ר.ח. הכהן. 8-18.

בישקו, א'. (תשס"ח). מבני שיח במשנה (לפי סדר נזיקין). רמת-גן: עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן.

מה לבש נחום חגזר ומה קיטר אפרים מרגלית? מילוי חוסרים לשוניים בתקופת התחייה באמצעות שאילה מרוסית - דרכו של אורי ניסן גנסין

ורה אגרנובסקי

השפעת הרוסית על העברית החדשה בכלל ועל העברית של תקופת התחייה בפרט לא נחקרה לעומק עד כה, אף על פי שרבים מאנשי רוח שהשפיעו על העברית בתקופת התחייה, היו בעלי רקע רוסי. מחקר של השפעת הרוסית בתקופת התחייה חשוב משום שתקופת התחייה היא שלב משמעותי מאוד בהתהוות העברית החדשה – זוהי תקופה של חוסרים לשוניים רבים בכל תחומי החיים ושל התפתחות מואצת בשפה. בהרצאה אעסוק ביצירתו הספרותית של אורי ניסן גנסין, סופר עברי בעל רקע רוסי שיצר בתקופת התחייה. ביצירתו ניכרת השפעת הרוסית על הלקסיקון והפרזיאולוגיה בשתי דרכים עיקריות: שאילה לקסיקלית ושאילה סמנטית. ההרצאה תתמקד בשאילה לקסיקלית כדרכו העיקרית במילוי החוסרים הלשוניים.

הדעה הרווחת, שהביע בין היתר איתמר אבן-זהר, היא שסופרי התחייה בכלל וגנסין בפרט נמנעו משימוש במילים שאולות ובחרו בדרכים אחרות גם כשהדבר הוביל לדנוטציה לא מובחנת של המילה ולערפול. בשונה מדעה זו ממצאי המחקר שאציג מראים, כי אצל גנסין רווחת השאילה הלקסיקלית. בנוסף לכך, נראה שכמעט כל המילים ביצירתו של גנסין שיכולות להיות שאולות מרוסית הן מילים בינלאומיות שנוהגות גם ברוסית, ושגנסין נמנע ממילים רוסיות שאינן בינלאומיות. המילים השאולות בנויות לרוב על דרך הרוסית מבחינת הפונולוגיה והמורפולוגיה. כל המילים השאולות הן שמות עצם וניתן לחלקן לשתי קטגוריות: א. מילים המופיעות בצירוף שהוא עצמו תרגום שאילה מרוסית; ב. מילים בודדות, כמעט כולן מייצגות את עולם הריאליה ואת הנוף התרבותי של האימפריה הרוסית בתחילת המאה העשרים. שאילה לקסיקלית כדרך מילוי החוסרים הלשוניים בתחום הריאליה היא דרכו העיקרית של גנסין מול דרכים אחרות שהיו נהוגות בתקופת התחייה בספרות יפה: ויתור על פריטי ריאליה, הוספת תרגום בהערת כוכב, שילוב לקסמה בלתי מובחנת דנוטטיבית תוך דיוקה בתיאורי לוואי או בהקשר והסתפקות בלקסמה בלתי מובחנת דנוטטיבית. בהרצאה אראה שבחירתו של גנסין במילה שאולה נובעת לרוב לא מהעדר חלופה עברית, אלא מהעדר חלופה מדויקת. בעזרת המילים השאולות מביע גנסין את הדנוטציה המדויקת החסרה (למשל, 'סאמובאר' ולא 'מיחם'). מילים שאולות, המופיעות בצירוף תרגום שאילה, באות יחד עם הצירוף ומביאות יחד עם הוראתו גם את הקונוטציה המתלווה אליו ברוסית (למשל, הצירוף 'ברונט גבוה' מלווה בקונוטציה של גבר מושך).

המחקר הזה עשוי לתרום למחקר רחב יותר על החוסרים הלשוניים בתקופת התחייה ועל דרכי מילויים על ידי סופרי התקופה וכן למחקר על השפעת שפת התשתית של סופרים על שפת כתיבתם בשפה אחרת. כמו כן, ממצאי המחקר יכולים לסייע בחקר השפעת הרוסית על העברית בתקופת התחייה ובכלל.

רשימת מקורות:

אבן-זהר, א'. (1976). "מה בישלה גיטל ומה אכל צ'יצ'יקוב? - למעמד הדנוטציה בלשון הספרות העברית בדורות האחרונים". *ספרות*, 23: 1 – 6.

אורן, ע'. (2013). *בראשית היה השפה*. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.

על הבחנות קטגוריאליות ודקדוקיות בהרכבי סמיכות בלשון המדוברת ובלשון הצ'ט

נמרוד שתיל

1. **מפעלים מילוניים** כגון מילון לארוס מפרידים בין קטגוריות שמניות: מושגים מילוניים (גנריים), אנציקלופדיים וניביים. לטענתי, הבחנות מקבילות נוצרו גם בלשון הדיבור העברי. יידוע תחילי מציין גנריות, ויידוע מצעי מציין כל הרכב שאינו גנרי, היינו, הרכב אנציקלופדי, הרכב ניבי והרכבי צירוף יחס. תקפות הטענה מתבררת הן ממצאי קורפוס מעמ"ד והמרשתת והן ממבחן שייקרא מבחן "איפה/מתי ה-x?". לדוגמה, **איפה ה-בית מרקחת?** לעומת **איפה בית ה-שיטה?**. מתי ה-יום סיירות? לעומת **מתי יום ה-עצמאות?**

2. **היידוע התחילי** הולך ומידמה להרכב הקרוי הלחם. הוא חל גם על צירופי ש"ע + ש"ת שבהם מושמט אחד הציינים כגון **החוט דנטלי**. בדקדוקים יש הבחנה בין **כדורגל** ובין **כדור שינה** (המושגית גם מצורות כתיב מובחנות), אך הגבולות ביניהם מטושטשים בלשון הדיבור (איפה ה-כדורגל? איפה ה-כדור שינה?). חוקיות זו המנוגדת למצוי במקורות ובתקן, נוצרה, קרוב לוודאי, בהשפעת שפות אירופיות.

3. **מעברים** (טרנספורמציות) קטגוריאליים: **מושגים המציינים זמן**, בעיקר מועדים (כגון ראש השנה), עשויים להיפך לגנריים, אך זה לא קורה לגבי מושגים גיאוגרפיים (כגון **עין המפרץ**). בשינויים אלו יש סיכוי טוב להופעת היידוע הכפול. לדוגמה, "היום השואה האחרון" (מרשתת).

4. **מושגים ניביים** הם תבניות קבועות של צורה מצד המסמן ושל תוכן מצד המסומן. הן אצורות במוח כיחידה ונשלפות כיחידה אחת. באלו יש יידוע פנימי: "אחרית הימים" (מעמ"ד), "גולת הכותרת" ("מחברים"). לצירופים אלו יש פונקציות דיסקורסיביות כגון ציון סיום הוויכוח.

5. **סמיכויות יחס** הן צירופי סמיכות הכפופים לאחת ממילות היחס הבסיסיות. הן מציינות נקודת ציון ברצף מרחבי או זמני ("ל-תחילת ה-דיסק") (מעמ"ד). הנסמך, שם עצם, מציין בדרך כלל התחלה, אמצע, סוף – אך הבחירה היא חופשית בין קבוצות נרדפים: **לתחילת ה-, בהתחלת ה-, בראש ה-**.

7. צירופי סמיכות ביידוע מצעי עשויים להיות מושרים משני גורמים שונים, לדוגמה, הן מהיותם צירופי יחס והן מהיותם ניבים, לדוגמה, "אני לא רואה אור בקצה המנהרה" (מעמ"ד). הקטגוריה של מילות יחס מורחבות בלשון הדיבור היא אפוא קטגוריה שעשויה להתרחב, ויש בה צירופים שיכולים להיקרא "מעין מילות יחס". האם "**בעזרת ה-אינטרנט**" היא מילת יחס חדשה?

8. **סיכום:** העברית קיבלה מורשת של יידוע דקדוקי של צירופי סמיכות. ההבחנות של לשון הדיבור מטשטשות את ההבחנות הדקדוקיות המקובלות בין צירוף תחבירי וצירוף מילוני, בין הלחמים לבין צירופי סמיכות (הרכבים), ובין צירוף יחס לבין צירוף סמיכות.

רשימת מקורות:

שורצולד, ר', א'. (תשס"ב). *פרקים במורפולוגיה עברית*, א', יח' 3, ב', יח' 4. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

שתיל, נ'. (תשע"ו). "סמיכויות חבורות מיודעות בקורפוס מעמ"ד". בתוך *חוקרים עברית מדוברת, תעודה כ"ז*, בעריכת ע' גונן. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב. 360-333.

Seitel, P. (1969). "Proverbs: A social use of metaphor". *Genre*, 2 (2): 143-161.

כלבלבים, אהבהבים, קטנטונות ולבנבונות -

הלקסיקון המנטלי וסוכניו - מבט מן המשקלים המכפילים

תמר סוברן ושמאל בולוצקי

הלקסיקון המנטלי הוא מושג בתיאוריות קוגניטיביות ופסיכו-בלשניות המניח קיומו של ידע פונטי, מורפולוגי, סמנטי ופרגמטי המאפשר שליפה אוטומטית של מבני לשון בשיח (Jackendoff, 2002; Ravid, 1996). מחקרנו מצביע על תהליכים אחדים בעברית החדשה שיש להם פן פסיכולוגי וסוציו-תרבותי הנוגע לעיצובו של הלקסיקון המנטלי של דוברי עברית, וגם פן בלשני מורפולוגי המתחקה אחרי תהליכים אחדים של יצרנות בעברית החדשה.

בשנת תשל"ו הושלמה מלאכתו ארוכת השנים של החלק הראשון והיחיד שיצא לאור של חיבורו של יצחק אבינרי 'היכל המשקלים' (תשל"ו). בעזרתו אנו מתבוננים במשקלים המכפילים שאבינרי מכנה בזכר פעלעל (עמודים 459-462) ובנקבה פעלעולת (עמודים 491-492). אנו מציעים מבט על שאלת ההתקבלות של השמות המכפילים בלקסיקון העברי בן ימינו. נצביע על 'סוכני התרבות והלשון' שנוטעים מילים מסוימות בצורות מסוימות בתודעת הדוברים. נצביע על דרך התקבלותן של: כלבלבים, אהבהבים, זקנקן, שרפרף, שרברב, שפנפנית ושפנפנה, צמרמורת וסחרחורת - ונדון בהיווצרותן של הצורות קטנטנות, שְמִנְמִנְת, לבנבונות ואחיותיהן במסגרת תופעת **לדתה של סופית**. נראה כיצד באנגלית מצורת המקור alcoholic נבראה ה'סופית' holic ונולדו המילים: workaholic, marathonic, chocoaholic, bookaholic, infoholic, rageaholic, megaholic; ובדומה לאלה המילה marathon הניבה את walkathon, talkathon, readathon, telethon, swimathon, sellathon. נבחין בין התופעה באנגלית שבה "שביב" מן הגזע הופך לסופית יצרנית חדשה, לעומת התהליך בעברית, במקרה של קטנטונות ולבנבונות. כאן חלק מן הגזע מתפרש מחדש כסופית יצרנית קיימת. מחקרנו נשען על 'מאגרים' של האקדמיה ללשון העברית והמאגר המקוון של העיתונות ההיסטורית היהודית. הם מספקים סימוכין עובדתיים להבחנות, להשערות ולהסברים הבלשניים הנוגעים ליצרנות, לתהליכי לשון וללקסיקון המנטלי.

רשימת מקורות:

אבינרי, י'. (תשל"ו). *היכל המשקלים*. תל אביב: יזרעאל.

בולוצקי, ש'. (תשע"ז). "שני סוגים של יצרנות בתצורת מילים – רחבת היקף או ממוקדת: צורת שמות ותארים בסימומות + ו-+ן". *בלשנות עברית*, 71: 7 – 16.

בולוצקי, ש' וע' אלון. (תשע"ה). "משקל פֶעֶלָן עם נ' בסיסית המתפרשת מחדש כחלק מן הסופית". *הדור*, 6: 161 – 161.

סוברן, ת'. (2011). "פזמון לשון ותודעה - משלבים ודפוסי לשון בפזמון הישראלי". *ביקורת ופרשנות*, 44: 157-199.

סוברן, ת'. (2015). "הלקסיקון המנטלי - מבט מן התרבות". הרצאת אורח בטקס חלוקת תארי מוסמך, אוניברסיטת תל-אביב.

Callies, M. (2016). "Of soundscapes, talkathons and shopaholics: On the status of a new type of formative in English (and beyond)". *STUF*, 69 (4): 495–516.

Jackendoff, R. (2002). *Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, and Evolution*. Oxford: Oxford University Press.

Lehrer, A. (2007). "Blendalicious". In *Lexical Creativity, Texts and Contexts: The Morphology/Stylistic Interface*, edited by J. Munat. Amsterdam: John Benjamins. 115-137.

Ravid, D. (1996). "Accessing the mental lexicon: evidence from incompatibility between representation of spoken and written morphology". *Linguistics*, 34 (6): 1219-1246.

אתרים:

מאגרים – האקדמיה ללשון העברית

<http://maagarim.hebrew-academy.org.il/Pages/PMain.aspx>

עיתונות יהודית היסטורית

<http://web.nli.org.il/sites/JPress/Hebrew/Pages/default.aspx>

צייני רשימה בעברית מדוברת בת-זמננו

אנה ענבר

המבנה 'רשימה' (list construction) הוא דגם מופשט הכולל שני איברים או יותר שיחד הם ממלאים אותו תפקיד תחבירי או אותו תפקיד בשיח. בנוסף להקבלה תחבירית בין האיברים בדרך כלל מתקיימת הקבלה סמנטית והקבלה פרוזודית. אדגים את המבנה בקטע הבא:

(1) ואני לא חושבת שהיא תתחיל לקנות | סלון | וגז | וחדר שינה | אין לה כלום ||

בדוגמה שלעיל משלים שם הפועל 'לקנות' מתממש בשלושה איברים מקבילים: 'סלון', 'גז' ו-'חדר שינה'. בין האיברים מתקיימת הקבלה סמנטית: שלושת האיברים הם קו-היפונימים של היפרונים 'תכולת בית'. מבחינה פרוזודית, כל אחד מן האיברים מתממש ביחידה פרוזודית אחת ולכל איבר מתאר הנגנה דומה. מדובר במבנה סינדטי – בין האיברים מופיעה המילית 'ו', ומתקיים ביניהם יחס קוהרנטי של הוספה.

צייני רשימה הם אלמנטים מיוחדים שיכולים להימצא ברשימות ולאפיין אותן מבחינות שונות. בין צייני הרשימה בעברית ביטויים כגון 'וכולי', 'ועוד', 'בין השאר', 'זהו', 'זוה' ועוד רבים אחרים. לפי אוברסטריט (Overstreet, 1999: 11), ברוב המקרים צייני רשימה מאזכרים פריטים נוספים שיכולים להימצא ברשימה, בסט או בקטגוריה. אוברסטריט (שם, 16-23) מבחינה בין תפקיד של צייני רשימה המתייחס לתוכן (ideational function) לבין תפקיד בין-אישי (interpersonal function). כאשר צייני רשימה מתייחסים לתוכן, תפקידם להרחיב רשימה או ליצור קטגוריה. במישור הבין-אישי צייני רשימה משקפים את היחס של הדובר אל המסר המועבר או אל בן-שיחו (שם, 12). אוברסטריט ויול (Overstreet & Yule, 1997: 252-253) טענו שצייני רשימה שכיחים יותר בשיח בלתי פורמלי כיוון שהם משקפים קרבה בין בני השיח. בנוסף, השימוש בצייני רשימה קשור לאינטרסובייקטיביות (למשל, חולקים ידע, והדובר מאמין שבן-שיחו מבין על מה מדובר. יתרה מזו, המחקרים הראו ששימוש בצייני רשימה שונים יכול לשקף הבדלי מגדר, גיל, השכלה ועוד (למשל, Martínez, 2011)).

בהרצאה זו אבחן את צייני הרשימה בעברית מדוברת בת-זמננו כפי שעולה מהקורפוס – מאגר העברית המדוברת בישראל (מעמ"ד). הדוגמה שלהלן מציגה את אחד השימושים בצייני הרשימה 'זוה' – ציין הרשימה הנפוץ ביותר בקורפוס (60% מכלל צייני הרשימה). הדובר מספר שהוא וחברו נכנסו למאפייה בזמן שחיכו לאוטובוס:

(2) נכנסנו למאפייה | ה- אכלנו קצת זוה |

ציין הרשימה 'זוה' מתחבר לאיבר 'אכלנו קצת' ומדריך את הנמען לפרש איבר זה כדוגמה לפעולות שונות שהם עשו בזמן שבילו במאפייה: שתו, דיברו וכדומה. בהרצאה זו אפרט תפקידים נוספים של ציין רשימה זה ושל צייני רשימה אחרים.

רשימת מקורות:

Martínez, I. (2011). "I might, I might go I mean it depends on money things and stuff: A preliminary analysis of general extenders in British teenagers' discourse". *Journal of Pragmatics*, 43 (9): 2452-2470.

Overstreet, M. & G. Yule. (1997). "On being inexplicit and stuff in contemporary American English". *Journal of English Linguistics*, 25 (3): 250-258.

Overstreet, M. (1999). *Whales, Candlelight, and Stuff Like That: General Extenders in English Discourse*. New York: Oxford University Press.

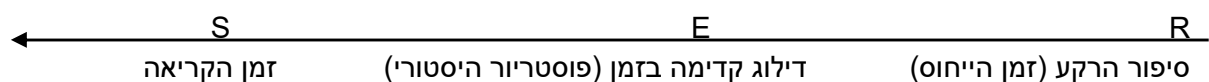
הפוסטרירור ההיסטורי – קווים לדמותו ומקורותיו ההיסטוריים

דני כלב

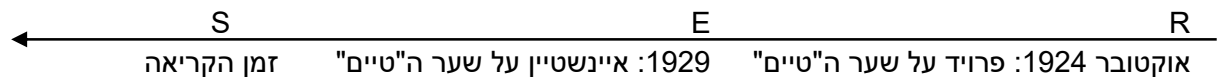
אציג זמן דקדוקי חדש בעברית: **הפוסטרירור ההיסטורי**. הוא מביע עתיד יחסי שצורתו יפעל, אך זמן האירוע הוא לעולם עבר מוחלט:

1. באוקטובר 1924 היה זיגמונד פרויד למדען הראשון שדיוקנו עיטר את שער מגזין "טיים". אלברט איינשטיין **יזכה** לכבוד דומה חמש שנים מאוחר יותר (ערן רולניק, הארץ, 5.5.2017)²
2. על אף גאוניותו הבר לא הצליח להבין מה קרה לגרמניה אהובתו. הוא **ימות** לפני פרוץ המלחמה השנייה, ולא **יידרש** להפעיל בעצמו את גז הציקלון שפיתח, שרצח מיליוני יהודים (יותם ראובני, הארץ, 12.5.17)³
3. הוא הגיע לאוקספורד לסמסטר בודד אחד, שאחריו **יצטרף** לחיל האוויר הבריטי ו**יילחם** בנאצים (רון טל, ידיעות אחרונות, 7 לילות, עמ' 17 22.12.2017)

הפוסטרירור ההיסטורי מבטא **צפייה פרוספקטיבית** באירוע מזמן הייחוס R. בהצרנה סמנטית על פי רייכנבך (Reichenbach, 1947) הפוסטרירור ההיסטורי הוא אירוע E המאוחר ל-R וקודם ל-S:

ההצרנה של דוגמה (1):

שימוש בפוסטרירור ההיסטורי הולך ומתרחב בעשורים האחרונים (מוצ'ניק, תשס"ב). לטענתי הפוסטרירור ההיסטורי מעניק ממד היסטורי, הרה-גורל ואף פטליסטי לאירוע. בכך הוא דומה ל- *Passé Défini* בצרפתית ולאאוריסט ביוונית קלאסית. לשון אחר, זהו זמן ספרותי שבאמצעותו המספר היודע הכול משתף את קוראיו בהבלחות מן העתיד לקרות. לפוסטרירור ההיסטורי שלושה מאפיינים ייחודיים המבדילים אותו מהעתיד היחסי הרגיל המודגם להלן:

4. הוא אמר שהוא **יבוא**

- הפוסטרירור ההיסטורי מופיע במשפט פשוט, כמודגם ב-(1) וב-(2) לעיל, בעוד העתיד היחסי הרגיל משמש בעיקר בפסוקיות משועבדות (ראו 4 לעיל).
- הפוסטרירור ההיסטורי מצוי רק בלשון הסיפורת והעיתונות. בקורפוס העברית הדבורה של אוניברסיטת חיפה (משלר, 2017) אין אף לא דוגמה אחת לשימוש בו.

² <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/.premium-1.4066844>
³ <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/.premium-1.4085592>

- כאמור, הפוסטריור ההיסטורי לעולם מביע אירוע שזמנו עבר מוחלט. לפיכך ניתן להחליף כל היקרות שלו בפעל ליטרלי. בשכתוב להלן של דוגמה (3) פעל הליטרלי ממעיט ואף מבטל את ההשתמעויות הדרמטיות שנלוות למבע המקורי, אך איננו משנה את תנאי האמת של המבע:

5. הוא הגיע לאוקספורד לסמסטר בודד אחד, שאחריו הצטרף לחיל האוויר הבריטי ונלחם
בנאצים

באנגלית ניתן להצביע על תבנית ספרותית מקבילה הנוסכת נופך היסטורי (צבעוני, 2012, עמ' 44):

6. The king lavished his favor on the man who *was to kill* him (Reichenbach, 1947, p. 298)

הפוסטריור ההיסטורי הוא כנראה תוצאת התפתחות פנים-לשונית בעברית המונעת מהצורך של דובריה לציין אירועים היסטוריים בתבנית דקדוקית ייחודית.

רשימת מקורות:

מוצ'ניק, מ'. (תשס"ב). "עמיד לעבר ביצירותיו של חיים באר". לשוננו, סה: 65-76.

משלר, י'. (2017). מאגר העברית הדבורה של אוניברסיטת חיפה.

צבעוני, ל'. (2012). זמני הפועל. תל אביב: צבעונים.

Reichenbach, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. New York: Macmillan.

על פרשנות סרקסטית דיפולטית

ישראלה בקר ורחל גיורא

היפותזת הדיפולטיות (The Defaultness Hypothesis, Giora et al. 2015b) גורסת שמהירות העיבוד של מבעים איננה תלויה במידת החדשנות שלהם, הפיגורטיביות שלהם, התמיכה הקונטקסטואלית שלהם או זוכים או היותם מבעים בחיוב או בשלילה, אלא במידת הדיפולטיות שלהם. פרשנות דיפולטית היא תגובה אוטומטית לגירוי/מבע. לכן, הזמינות המנטלית של פרשנות דיפולטית של מבע תהיה תמיד גבוהה יותר מזו של הפרשנות הלא-דיפולטית שלו.

תמיכה להיפותזת הדיפולטיות סיפקו גיורא ושותפיה (Giora et al. 2013; 2015a; 2015b; 2017) על-ידי בחינת זמני עיבוד של מבעים בשלילה (ובחיוב) מן הטיפוסים לא הכי X , X הוא לא, ו- X איננה התכונה הבולטת/הצד החזק שלו (שבהם X מציין עמדה ריקה שבתוכה אפשר לשבץ צירוף-שמני או צירוף-תארי בעל קוטביות חיובית). גיורא ושותפיה הראו שהפרשנות הדיפולטית של המבעים הללו היא הפרשנות הסרקסטית, זו שבה הנמענים מפרשים את המבע הוא לא הכי חכם כ- הוא טיפש גמור, אך אינם מפרשים מבע זה ליטרלית כ- הוא חכם, אך יש חכמים ממנו. גיורא ושותפיה הראו גם שהפרשנות הדיפולטית הסרקסטית מעובדת מהר יותר מן הפרשנות הליטרלית של אותם המבעים; ובמקרה של לא הכי X - אפילו מהר יותר מן הפרשנות הסרקסטית הלא-דיפולטית של מבעים מקבילים בחיוב (הכי X).

בהרצאה זו אנחנו מבקשות לבחון את היפותזת הדיפולטיות, ובסופו של דבר גם לספק לה תמיכה, תוך שימוש במתודולוגיה מחקרית שונה מן המתודולוגיה הניסויית בה נוקטים בדרך כלל גיורא ושותפיה. העדויות שנציג הן עדויות ממחקר קורפוס כמותי. זאת, תוך שאנחנו בוחנות מבעים כדוגמת לא הכי X ודומיו.

נראה מבחר תבניות שיח שניתן להסבירן רק על-סמך היותם של המבעים מטיפוס לא הכי X ודומיו כאלו שהפרשנות הדיפולטית שלהם היא סרקסטית: (א) נראה שכאשר הדוברות מבקשות להשתמש במבעים הללו ליטרלית (כלומר בפרשנות הלא-דיפולטית שלהם), הן מסמנות את דחיית הפרשנות הסרקסטית. ואילו כאשר הן משתמשות במבעים הללו סרקסטית (כלומר בפרשנות הדיפולטית שלהם) הן ממעטות להעצימם; (ב) נראה גם שהדוברות נוטות להקדים סמני ריכוך כדוגמת איך לומר בעדינות למבעים האלו, מה שמעצים את הריכוך שמקנה סמן השלילה למבע, אך הן ממעטות להקדים להם סמנים המדגישים את היותם סרקסטיים כגון אני לא רוצה להיות בוטה, אבל... זאת, משום שהמבעים הללו סרקסטיים דיפולטית, ולכן הם לעגניים מטבעם, גם כאשר הם מרוככים. כלומר, המבעים האלו נהנים מריכוך אך לא מהעצמה; (ג) לסיים, נראה שהדוברות לעולם לא ישבצו מבעים אלו בתוך משבצות שיח שבהן הן משבצות מושגים חלשים יחסית כמו, למשל, חכם (לעומת מקבילו החזק יותר, גאון). ספציפית, בהינתן תבנית השיח Y , בעצם Z , שבה העמדה Y היא עמדה שבה משובצים מושגים חלשים יותר (למשל, חכם) מן המושגים המשובצים בעמדה Z (למשל, גאון) המבעים מטיפוס לא הכי X ודומיו לא ישובצו בעמדה Y . זאת, משום ש- לא הכי X ודומיו מתפרשים דיפולטית כסרקסטיים. ככאלו הם חזקים יחסית, ולכן לא יוכלו להשתבץ במשבצת השיח האמורה. במילים אחרות, איננו מצפות למצוא מבעים כגון הוא לא הכי חכם, בעצם הוא טיפש גמור.

רשימת מקורות:

Giora, R., A. Drucker, O. Fein, & I. Mendelson. (2015a). "Default sarcastic interpretations: On the priority of nonsalient interpretations". *Discourse Processes*, 52(3): 173-200.

Giora, R., S. Givoni, & O. Fein. (2015b). "Defaultness reigns: The case of sarcasm". *Metaphor and Symbol*, 30(4): 290-313.

Giora, R., S. Givoni, V. Heruti, & O. Fein. (2017). "The role of defaultness in affecting pleasure: The optimal innovation hypothesis revisited". *Metaphor and Symbol*, 32(1): 1-18.

Giora, R., E. Livnat, O. Fein, A. Barnea, R. Zeiman, & I. Berger. (2013). "Negation generates nonliteral interpretations by default". *Metaphor and Symbol*, 28(2): 89-115.

מעזרא המפונק ועד יואש החלש כמו קש של ע' הלל - מה צריך לאכול ומה קורה לילדים רעים בעבר ובהווה עיוני לשון, סגנון ומסר בכמה דגמים של "יהושע הפרוע"

מאיה פרוכטמן

ההרצאה תעסוק בנושא גלגוליו של סיפור אחד מתוך ספר קטן בחרוזים שנכתב על ידי היינריך הופמן כמתנה לבנו קארל בן השלוש ב-1944. הספר הוא יהושע הפרוע - שטרואוּלְפֶטֶר, פֶטֶר הפרוע (DER STRUWWELPETER). בספר הדק במהדורות הראשונות נכרכו חמישה סיפורים, שהאחרון בהם היה יהושע הפרוע, אך במהדורות נוספות חדשות של הופמן, והיו כאלו כמה וכמה, קיבל הספר את שמו הכללי מן הסיפור האחרון. לספר היו תרגומים אחדים בעברית, בולטים במיוחד תרגומיהם של שלושה מהמתרגמים – לילי צדק, שתרגמה אותו בשם יהושע הפרוע בשנת 1941, כמות שהוא, בלי להסתיר את הסוף המר. אחר כך נקרא הספר בשם יפתח המלוכלך ותורגם ביד אורי סלע, מתרגם שירי משחק ונונסנס ושירים שובבים עממיים, והתרגום האחרון הידוע הוא בשם "שוע הפרוע" ב-1985 בתרגומו של אוריאל אופק. היו אמנם עוד הרבה תרגומים בעברית ובכל השפות, ביניהם אף "אחות מגדרית" בעברית בשם: "יפית הלכלוכית" של יפה קאלו, 1984 (Granot, 2011).

כל הסיפורים שבספר המקורי קשים ואכזריים, סדיסטיים ממש, הילד מתענה בעינויים משונים, בהומור שחור פוגעני, וגם מת ברוב המקרים, כדרך סיפורים כאלה ששיקפו עונשים גופניים קשים, היעדר זכויות לילדים ומציאות אכזרית. האוויליות שבסיטואציה (שאמנם מתקשרת עם הומור ועם נונסנס) והמחשבה שהסופר הוציא מהדורות נוספות בצורות צבעוניים והוסיף לשמו את הכינוי "אוהב הילדים" – מזעזעת. מובן שהמתרגמים המודרניים יותר, שבזמנם הילד השתנה במעמדו והיחס אליו שונה לחלוטין, עיבדו את הסיפור, שינו את הסוף הנורא וגם ההומור השחור והסדיסטי הומר בהתייחסות קלה יותר כאל נונסנס וטקסט שובב ופרוע.

הסיפור שמתוך הספר הזה, שבגלגוליו אעסוק, עניינו אוכל, ומה עושים כאשר הילד אינו רוצה לאכול. הסיפור נקרא במקור "המעשה בקספר סרבן-המרק" (Die Geschichte vom Suppen-Kaspar): ובתרגום הראשון שאביא בהרצאה: עזרא המפונק.

האכלת הילדים בצורה נכונה, דאגה להם לאוכל בריא נזלי ומוצק – וחשיבותו של המרק בהאכלה זו עולה עד היום הן לגבי ילדים ותינוקות, הן לגבי מבוגרים ואפילו לגבי בעלי חיים. נוכל לראות את המסר החדש יותר בשינויים שנערכו בגלגולי הסיפור שהפכו אותו לסיפור הומוריסטי מקובל, מקבוצת סיפורי הנונסנס והשעשוע – ובראשם את הסיפור האמנותי המחורז של ע' הלל שממשיך את דרכו ההומוריסטית המושפעת משלונסקי ומשנה את הטקסט לפי רוחו. השינויים והעיבודים עצמם מעלים את השאלה לגבי התרגום והעיבוד – האם צריך לתרגם את הספר כפי שהוא ולומר את האמת לגבי סופם של הילדים בו והענישה האכזרית, או להקל עליהם וליצור טקסט חדש. כן עולה גם השאלה על מעמדם של השינויים - העיבוד וכן התרגום ומהותם ברב-מערכת של הספרות (אבן-זהר בעקבות יאקובסון, למשל, אבן-זהר, 1994; שביט, 1996 בספרות הילדים, בעקבות אבן-זהר).

רשימת מקורות:

אבן-זהר, א'. (1977). "מעמדה של הספרות המתורגמת בתוך הרב-מערכת של הספרות". *הספרות*, 44-40: 25.

שביט, ז'. (1996). *מעשה ילדות: מבוא לפואטיקה של ספרות הילדים*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה ועם עובד.

קאלו, י'. (1984). *יפית הלכלוכית*. תל אביב: מודן.

Granot, O. (2011) What happens to someone who doesn't wash, get a haircut, or cut his nails? He naturally becomes "Der Struwwelpeter." What's the secret to the charm of the dirty, unruly boy "born" more than 150 years ago?

[http://museum.imj.org.il/exhibitions/2011/De Struwwelpeter/index-E.html](http://museum.imj.org.il/exhibitions/2011/De_Struwwelpeter/index-E.html)

למידה סלקטיבית ומבוססת טעויות ברכישת פונולוגיה של שפת אם

איתמר שץ, אוון-גרי כהן ואותי בת-אל

למידה סלקטיבית היא התופעה שבה ילדים בוחרים את מילות המטרה שהם מפיקים ונמנעים ממילות מטרה בעלות מבנה פונולוגי שאינו תואם את הדקדוק שלהם באותו השלב (Ferguson & Farwell, 1975). התופעה מוסברת על-ידי התיאוריה של Error Selective Learning (Becker & Tessier, 2011; ESL) כהימנעות ראשונית ממילים המכילות מבנים מסומננים, על בסיס דירוג של אילוץ מסומנות ונאמנות רלוונטיים במסגרת של תיאוריית האופטימליות (Prince & Smolensky, 1993/2004). בנוסף, ESL מסבירה את הרכישה המוצלחת של מבנים שהילד נמנע מהם בהתחלה באמצעות למידה מבוססת טעויות, כך שהדקדוק של הילד מתקרב לדקדוק של המבוגר בעקבות למידה מאי-התאמה בין ההפקות של הילד לבין הייצוג הפונולוגי המקורי של מילות המטרה.

המחקר הנוכחי בודק את תהליך הרכישה של צורות עיצורים באנגלית (לדוגמא: *hand*, *play*) ושואל (א) האם תהליך הרכישה שנחזה על ידי ESL מופיע בפועל בהפקות של ילדים במהלך רכישת הצורות, ו-(ב) האם ESL מאפשרת לייצג את השינויים בדקדוק של הילד במהלך הרכישה. הנתונים מגיעים מקורפוס של שלושה ילדים רוכשי אנגלית כשפת אם, כאשר ההפקות ומילות המטרה מנותחות על בסיס סוגי הצורות (2 או 3 עיצורים) לאורך זמן. הניתוח מאפשר לבדוק האם סדר הרכישה של הצורות השונים משקף למידה מבוססת טעויות. ספציפית, ההפקות נבדקו על מנת לראות האם הילדים מנסים להפיק מילות מטרה עם צרור CCC רק אחרי שהם מפיקים בהצלחה מילים עם צרור CC מאותו הסוג (כאשר סוג מתייחס למיקום הצרור בהברה, מבחינת אונסט או בקודה).

הממצאים מראים שהילדים אכן סלקטיביים במילות המטרה שהם מנסים להפיק על בסיס הצרור שהן מכילות, כאשר הסלקטיביות מבוססת על הצלחה בהפקה: כל שלושת הילדים לא ניסו להפיק מילות מטרה עם אונסט CCC (לדוגמא: ['splæʃ] 'splash') עד שהם הצליחו להפיק בהצלחה מילות מטרה עם אונסט CC (לדוגמא: ['spu:n] 'spoon') ($\chi^2(1)=18.06, p<.001$), והם גם לא ניסו להפיק מילות מטרה עם קודה CCC (לדוגמא: ['pænts] 'pants') עד שהם הצליחו להפיק מילות מטרה עם קודה CC (לדוגמא: ['bʌmp] 'bump') ($\chi^2(1)=8.80, p<.003$). בנוסף, הנתונים תומכים בסדר הרכישה שנחזה על ידי ESL, שבו הילדים ראשית נמנעים מלנסות להפיק מילות מטרה שמכילות מבנה מסומן, ואז מפיקים אותו תוך כדי שהם 'מתקנים' את המבנה המסומן כדי להפוך אותו לפחות מסומן (כלומר, 'משבשים' את המילה), לפני שהם לבסוף מפיקים את מילת המטרה באופן נאמן. ניתוחים של ההפקות מעידים על כך שמשנתנים מתערבים פוטנציאליים, כגון מורכבות מורפולוגית וההתפלגות של סוגי צורות שונים ב-child-directed speech אינם מסבירים את תבניות ההפקה, מה שתומך בהיפותזה שהילדים סלקטיביים במילות המטרה שהם מנסים להפיק. ממצאים אלו מהווים תמיכה אמפירית לסלקטיביות שנחזית על ידי ESL, ומראים כיצד ESL יכול להסביר את סדר הרכישה של צורות עיצורים באנגלית.

רשימת מקורות:

Becker, M., & A. M. Tessier. (2011). "Trajectories of faithfulness in child-specific phonology". *Phonology*, 28: 163–196.

Ferguson, C. A., & C. B. Farwell. (1975). "Words and sounds in early language acquisition". *Language*, 51(2): 419–439. <http://doi.org/10.2307/412864>

Prince, A., & P. Smolensky. (1993). *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Technical Report CU-CS-696-93, Department of Computer

Science, University of Colorado at Boulder, Boulder, CO, and Technical Report TR-2, Rutgers Cognitive Science Center, Rutgers University, New Brunswick, NJ.

Prince, A., & P. Smolensky. (2004). *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*. Oxford, England: Blackwell Publishing.

רב-קטגוריאליות ורב-משמעות: בין עברית לערבית, בין הלקסיקון לתחביר

ליאור לקס

מחקר זה בוחן את התנאים המאפשרים רב-קטגוריאליות ורב-משמעות ואת התנאים המונעים אותן, תוך השוואה בין עברית לערבית פלסטינית. רב-קטגוריאליות מוגדרת כמקרה שבו תבנית כלשהי יכולה לשמש ליותר מקטגוריה לקסיקלית אחת (Berman, 2017). רב-קטגוריאליות יכולה להיות ברמת התבנית בלבד, למשל, משקל קטלן משמש הן לתצורת שמות עצם (כתבן) והן לתצורת שמות תואר (עצלן). רב-קטגוריאליות יכולה להיות גם ברמת המילה הבודדת במקרים שבהם אותה מילה משמשת בשתי קטגוריות לקסיקליות שונות ונוצרת רב-משמעות. דוגמה מובהקת לכך בשפות שמיות כמו עברית וערבית היא משקלי הבינוני השונים. למשל, המילה מנהל במשקל מקטל משמשת הן כפועל והן כשם עצם. למחקר זה שתי מטרות מרכזיות: (i) זיהוי הבדלים בין עברית לערבית פלסטינית; (ii) בחינת התנאים המאפשרים/המונעים רב-קטגוריאליות ורב-משמעות.

בין עברית לערבית: בשתי השפות משקלי הבינוני מהווים בהגדרתם מקרה טיפוסי של רב-קטגוריאליות, אולם כל שפה מראה התנהגות שונה בתכלית. עברית מאפשרת רב-קטגוריאליות באופן פורה, כך שרוב הצורות במשקלי הבינוני משמשות ביותר מקטגוריה לקסיקלית אחת גם ברמת המילה הבודדת. כך, למשל, משקל קוטל יכול לשמש הן לפעלים ושמות עצם (שומר), והן לפעלים ושמות תואר (זוהר). בדומה לכך, משקל פאעל בערבית יכול לשמש הן לפעלים בצורת ההווה והן כשמות עצם/תארים. למשל, הצורה כאתב מציינת הן את הפועל 'כותב' (צורת העבר של כתב) והן את שם העצם 'סופר'. יחד עם זאת, מקרים אלה הם נדירים בערבית. בניגוד לעברית, שבה יש אחוז לא מבוטל של רב-משמעות, אותה צורת בינוני בערבית לרוב מציינת משמעות אחת וקטגוריה לקסיקלית אחת בלבד. למשל, דאהנ, צורת הבינוני של הפועל 'צייר' (דהנ), מציינת פועל בהווה בלבד ('מצייר'), ואילו שם בעל המקצוע צייר נוצק במשקל פעעאל אשר אין לו כל משמעות פועלית (דההאנ). יתרה מזאת, במקרים שבהם צורת הבינוני משמשת כשם עצם, המשמעות הפועלית נחסמת. כך למשל, צורת הבינוני חארס מציינת את שם העצם 'שומר', אולם המשמעות הפועלית ניתנת להבעה רק באמצעות צורת האימפרפקטיב (יחרס 'ישומר', ובעבר חרס 'שמר'). לפנינו אם כן מקרה שבו שתי שפות שמיות החולקות מבנים רבים דומים, מראות התנהגות מורפולוגית שונה. בעוד עברית מאפשרת מידה לא מבוטלת של רב-קטגוריאליות ורב-משמעות, ואף יוצרת צורות רב-משמעיות חדשות, ערבית נוטה לשמור על הבחנה צורנית בין קטגוריות לקסיקליות שונות.

בין הלקסיקון לתחביר: גם בשפות כמו עברית, שבהן קיימים מקרים פוריים יחסית של רב-קטגוריאליות ורב-משמעות, נראה כי תפוצתם אינה חופשית לחלוטין, אלא מוגבלת באמצעות מספר עקרונות מנחים. במקרים של תצורת שמות מכשיר ושמות מצבע פעולה, נראה כי קיימת העדפה לתצורה במשקלי הבינוני ואף קיימת מגמה של התגוננות מורפולוגית שבה צורות קיימות עוברות למשקלי הבינוני ללא שינוי במשמעות (למשל, רפד-ספות, מרפד-ספות) (בולוצקי, 2002; שורצולד, 2002). לעומת זאת, קיימים מקרים שבהם המנגנון המורפולוגי יוצר הבחנה בין קטגוריות לקסיקליות, אף על פי שאין מדובר ברב-משמעות. למשל, שמות תואר במשקל קטלן נוטים לקבל את הסופית X האופיינית לשמות תואר (רביד ושלזינגר, 1987), למשל, עצלן-עצלני. שינוי צורני זה מסמן את שמות התואר כשמות תואר טיפוסיים ומבכך יוצרת הבחנה צורנית בינם לבין שמות עצם במשקל זה, למשל, שחיין. נראה כי לכאורה קיימות מגמות סותרות בתצורת מילים, שכן במקרים מסוימים הרכיב המורפולוגי יוצר רב-משמעות ורב-קטגוריאליות, ואילו באחרים הוא מונע אותם. טענתי היא כי לא קיימת סתירה בין המקרים. השפה מאפשרת רב-קטגוריאליות ורב-משמעות כאשר לפחות אחת משתי הצורות אינה מאוחסנת בלקסיקון. נניח כי צורות נטיות אינן נוצרות בלקסיקון אלא בתחביר ואינן מאוחסנות בלקסיקון כערכים עצמאיים. כמעט בכל המקרים של רב-משמעות, אחת הצורות היא צורה נטויה. לעומת זאת, מקרים שבהם אותה מילה בלקסיקון משמשת יותר מקטגוריה לקסיקלית אחת הם אכן נדירים (למשל, עיוור משמש הן כשם תואר והן כפועל, אולם מדובר במקרים בודדים). נראה כי

הרכיב המורפולוגי בדקדוק יוצר הבחנה צורנית בין קטגוריות בלקסיקון, אולם מאפשר רב-משמעות כאשר צורה אחת לפחות אינה בלקסיקון.

בהרצאה יידונו מקרים נוספים שבהם רב-משמעות ורב-קטגוריות נמנעות או מתאפשרות. עיון במקרים אלה בשפות נוספות עשוי להוביל ליצירת היררכיה בין-לשונית לגבי התנאים לקיום רב-קטגוריות.

רשימת מקורות:

בולוצקי, ש' (2002). "שונות פונולוגית ומורפולוגית בעברית המדוברת". בתוך *מדברים עברית, תעודה י"ח*, בעריכת ש' יזרעאל. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב. 278-239.

רביד, ד' וי' שלזינגר. (1987). "על מיונם ועל דרכי תצורתם של שמות תואר בסופית -י בעברית החדשה". *בלשנות עברית*, 25: 70-59.

שורצולד, ר', א'. (2002). *פרקים במורפולוגיה עברית*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

Berman, R. A. (2017). "Word class distinctiveness versus polycategoriality in Modern Hebrew: Typological and psycholinguistic perspectives". In *Lexical Polycategoriality: Cross-Linguistic, Cross-Theoretical and Language Acquisition Approaches*, edited by V. Vapnarsky and E. Veneziano. Amsterdam: John Benjamins. 343-377.

החודש העבר, השנה העברה - יצירתו ופליטתו של מבנה תחבירי חריג

רות שטרן

לפי המצוי בעברית הקלאסית, בראש פסוקית זיקה נוטה בזמן עבר יכולים להופיע כינויי הזיקה ש אשר, אך לא תווית היידוע. תווית היידוע מופיעה כמשעבדת רק בפסוקית שבא בה פועל בבינוני. כבר בעברית המקראית ניתן למצוא כמה חריגים לכלל זה, ולאורך כל תקופות העברית מוסיפים להופיע חריגים בשולי דרך המלך התחבירית. בתקופת המשנה והתלמוד כמעט שאין עדויות למבנה התחבירי החריג, אך הוא זוכה לפריחה יחסית בתקופת הפיוט, וממשיך להופיע בתקופת הגאונים ולאחריה, לאורך הספרות הרבנית המוקדמת והמאוחרת, ספרות ההשכלה, ספרות התחייה ואף בראשית העברית החדשה.

בהרצאה נתמקד בצירוף "א העבר/ה" (כמו: החודש העבר או השנה העברה) הפורה ביותר מבין שלל הצירופים שנוצרו במבנה התחבירי החריג. צירוף זה נוצר באירופה במאה ה-16, ושימש לצד הצירוף "א שעבר/ה" שנוצר על פי דרך המלך התחבירית. ראשיתו בסמיכות טקסטואלית ובהיקש לצירוף "א הבא", אך במאה ה-16 וה-17 הוא משמש גם ללא הצירוף "א הבא" ורוכש מעמד עצמאי בכתיבה העברית. הצירוף מוסיף לשמש בספרות הרבנית, בספרות ההשכלה ובספרות התחייה, וכן בראשית ימי העברית החדשה עד לפליטתו ההדרגתית בשנות ה-50 וה-60 של המאה ה-20. צירוף זה זכה לתפוצה נרחבת כיוון שהדוברים לא חשו בזרותו, בהרצאה נעלה כמה הסברים מדוע. עוד נסביר בהרצאה למה נפלט הצירוף מן השימוש בראשית העברית החדשה.

המחקר שעומד בבסיס ההרצאה מיוסד על עיון בקורפוסים מגוונים של עברית כתובה המצויים במנועי חיפוש האלה: אתר מאגרים של מפעל המילון ההיסטורי שימש אותי לבחינת הממצאים בספרות העברית העתיקה למן המקרא ועד לשלהי תקופת הגאונים, וכן לבחינת הממצאים מספרות ההשכלה ומספרות התחייה. פרויקט השו"ת של אוניברסיטת בר-אילן שימש אותי לבחינת הממצאים מן הספרות הרבנית: ספרי הלכה, פרשנות המקרא והתלמוד, וספרות השאלות והתשובות. אתר עיתונות יהודית היסטורית של הספרייה הלאומית אפשר לי להגיע לממצאים מן העברית החדשה ולתארך את היעלמות המבנה התחבירי החריג. עוד נעזרתי בתיאור התופעה בחליפת מכתבים מקורית, המצויה בארכיון האקדמיה ללשון, בין ועד הלשון לבין גופים ואנשים שונים, מתחילת המאה ה-20 ועד שנות ה-30 של מאה זו.

רשימת מקורות:

אבינרי, י'. (תשכ"ה). *יד הלשון*. תל אביב: יזרעאל.

בר-אשר, מ'. (תשע"ו). "רסיסים אמתיים ומדומים וחקיויים אמתיים ומדומים של דקדוק עברית המקרא בעברית החדשה". *לשוננו*, עח: 421-439.

טרומר, פ'. (תשמ"ג). "פועלי התנועה בעברית בת ימינו – עיון סמנטי ותחבירי". תל אביב: עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.

פרץ, י'. (1967). *משפט הזיקה בעברית לכל תקופותיה*. תל אביב: דביר.

רזן, ח'. (תשנ"ב). "זוטות מהתגבשותה של העברית הישראלית". החוג הישראלי של חברי החברה האירופית לבלשנות – דברי המפגש השנתי השמיני. 33-39.

רשף, י'. (תשע"ו). *העברית בתקופת המנדט*. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.

Kahn, L. (2015). *A Grammar of the Eastern European Hasidic Hebrew Tale*. Leiden: Brill.